

ВАСПИТАЊЕ ЗА 21. ВЕК – ПОЋИ У СВИМ ПРАВЦИМА¹

Добривоје Станојевић²

Сажетак: У раду се говори да снажно обликовано споља, претежно из света политике, васпитање у Србији, суштински, плаћа понекад цех друштвене истурености и аристократског духа у пропадању. Потом се разматрају претпостављена правила модерности у васпитању. Говори се о васпитачким вештинама и својствима савременог образовног стила. Најзад, закључује се да савремени васпитач треба да је што ближи стварном животу. Као посвећени алхемичар будућности.

Кључне речи: васпитање, вештине, језик, стил, идентитет.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Васпитање и образовање у Србији данас се налази у неизвесном лебдећем међупростору. Нешто попут Сократа у Аристофановим *Облакињама*. Васпитачи имају племените и богате намере, али образовање је несрећно јер расипничка држава штеди управо на васпитању бацајући га у бриге и дугове. Васпитање би требало да буде истовремено веза између прошлости и будућности, између традиционалног и модерног, између породице и друштва, између симулиране и праве истине. Требало би да није сагласно са прошлим недостацима, али да, истовремено, игра на карту изазовних предности нових метода васпитања. Најзад, од модерног васпитања се очекује не само да младе личности припреми за нови век већ и такво образовање да се свако може самоваспитавати до краја живота. Где је, међутим, данас стварни идентитет образовања и васпитања у Србији?

¹Рад у оквиру пројекта *Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту (179076)*.

²dobriovic.stanojevic@fpn.bg.ac.rs, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Васпитање јесте, идеално гледано, дакле, веза од достојних људи прошлости према још достојнијим делима будућности. Истовремено, васпитач би требало да избегава сваку празнину у своме ходу према самоусавршавању. Савладати мракове у себи, у колективном животу и колективним митовима, прочистити се од лоших тумачења традиције и метастазирајућих афеката, уздићи властиту природу близу идеала коме сви тежимо, то је најважнији задатак савременог васпитача. Јер васпитање се одиграва у васпитним установама, али такође и на медијима, скупштини, судници... О томе пише још Платон у *Одбрани Сократовој и смрти* („Побијање Мелета као главног тужиоца“, гл. 11-22). Васпитање за 21. век требало би да се креће у оквиру кружнице српске традиције са непрестаним увидом и излетима према свему новоме у свету и младима као субјектима васпитања. Реч је, најпре, о све већој потреби за сталним професионалним усавршавањем при чему ће се већ наићи на лично порепознавање оригиналног пута сваког појединца.

Свако од нас је првак света у нечему. Први међу свима који су били, који јесу и који ће бити. Данас, међутим, већина нас није препозната у светски пожељним профитабилним (и ништа мање бесмисленим дисциплинама) као што су професионални спорт, свет забаве или залудна упињања да се неко упише у Гинисову књигу никоме потребних рекорда. Али свако од нас је дужан да у себи тражи жицу самосвојности како би њоме подстакло млађе да и даље истражују од дана када постану свесни себе. Неки, истина, управо због мањкавости васпитања то никада не постану. Подразумева се, ипак, да би требало тежити према испуњењу најидеалнијих циљева. Чуда, чак. Јер, ко у чуда не верује и у своју снагу да се до њих дође, неће их ни препознати.

ВАСПИТАЊЕ И ОТКРИВАЊЕ НАДЕ

Савремено васпитање мора да се креће у свим правцима. Један од јунака књиге *Поздрави неког* Будимира Нешића и Весне Огњеновић управо тако и каже: „Пошао бих у свим правцима.“ Подједнако према прошлим училима (међу којима је књига још увек незаменљива и најмодернија), према природи и новим друштвеним оквирима. Према традицији оличеној у беседи Стефана Немање *Одрицање од престола*: „(...) Блажен је човек који је нашао премудрост и онај смртни, који је видео разум“ (Ђорђевић: 1998, 29). Васпитач у свему томе мора да препозна властиту улогу по којој ће и њега други препознати. Ако

васпитач није препознат од стране другог, тешко би се могло рећи да је прави васпитач. Васпитавати без одјека исто је као причати у празној сали. Чак су се и Ханибал, као и кнез Лазар, обраћали својим војницима васпитаницима са „другови“ и „браћо“ наглашавајући слушаоце као субјекте. Мора, међутим, постојати место и време у оквиру којих се речи чују, препознају, одјекују. Реч која не одјекне као да није ни изговорена.

Модерно је још и данас сећати се властитог детињства и властитих искустава и користити их као својеврсни реторски пример у образовању. У томе, наравно, треба имати меру. *Васпитачке вештине се стално уче* на свим расположивим и неочекиваним просторима. На универзитетима, у књигама, на научним светковинама, али и на пијаци, у аутобусу, на саборима, на одмору, у свакој врсти разговора, у сваковрсним ћутањима, на радију, ТВ, штампи, интернету...

Савремено васпитање треба да је, стога, стално откривалачко. Прво и суштински модерно правило јесте да човек има право да бира начине свога васпитања. Васпитаницима, најпре, саопштавати *искрено и поштено*, како се захтевало још у Старој Грчкој, колевци васпитања којој се ретко враћамо, од чега се полази и исходе до којих се долази или не долази у васпитању. Отуда васпитач треба, ма како то изгледало патетично, да живи свој позив. Не мора се бити фризер ван локала у коме радите. Али професори, наставници, учитељи, васпитачи јесу увек на своме послу разоткривања властите сталне уплетености у процес којим се баве. Не разоткривати себе и тајне око себе не може неко ко настоји да је, као васпитач, стално окренут према другима и на услузи другима.

Једно од суштинских проблема савременог васпитања јесте, отуда, истраживање сопствене личности и слободе која нам је дата или је тек властитим радом треба заслужити. Тешко је сваком појединцу пробити се до правог смисла васпитања, али смисао представља врхунски разлог сваког учења. Способност укључивања васпитаника у *рецептивни хоризонт* (Роман Ингарден) стварности одлучује о томе да ли ће се праве вредности појавити у младом духу у свим преливима и скривеним тананостима. У том хоризонту прожимају се смисао целине васпитања са значењским интенцијама традиције.

ВАСПИТАЧ И ФЛЕКСИБИЛНОСТ

Васпитач би требало да гаји, према личном искуству, *несвакидашњу толеранцију, флексибилност, отвореност духа,*

еластичност стила у сталном, лакановски речено, дефилеу речи и васпитних поступака. Отуда би кадрове требало бирати као космонауте и сматрати их аустронаутима духа спремним да сваког часа чине мале кораке који би за друге људе могли бити велики. „Динамички систем у интеракцији“ (Мандић: 1995, 3) јесте пожељно одређење личности којој приступамо. Посебни широко алузивни значењски спектар васпитања требало би, при том, увек имати на уму.

Жеља за самоусавршавањем такве личности увек је разбијала окове поретка, враћала веру у речи и поступке. Она је систематски водила дубини људског саосећања без које нема готово никакве модерности. Васпитање, у ствари, јесте стално гошћење духа у коме се препознаје и више верује ономе који ради како мисли да треба него ономе који само прича како треба и тек треба да ради. Разнолике вредности и облици свеколике традиције и културе данас су нам, захваљујући медијима и техници, свакодневно под руком. Руком која би требало да, уместо махања, нешто ради и стално посредује у новим познанствима.

Прави васпитач увек *поштује туђу личност*. Он се одлучује на то да *Други буде потпун*, макар сам и не био читав. Васпитање јесте и реч, и дело и нада. Тек тада се, некако, буде. *Ја јесам, али ја немам себе*, рекао је Ернст Блох. Блох је говорио још и тода је „ствар у томе да се научимо надању“ (Bloch: 1981, XV). То важи за васпитача који има себе тек кад се сасвим преда процесу у коме учествује. Савршено предавање условљава и савршено добијање у том процесу у коме сви непрестано учествујемо и као васпитачи и као васпитаници. Али треба се учити надању које се никако не сме закопати у гробницу макар она била и само Косово како је говорио Петар Петровић Његош.

Васпитач, стога, *поштује околности* у којима се налази ако хоће да околности поштују њега. Васпитачев живот јесу речи које не смеју да произведу скандале чак и кад су изложене скандалима. Не смеју никога да заболе, чак и кад трпе неправде и болове. Не смеју да трпе од превелике жеље за нарцисоидношћу иако су окружене самољупцима. Можда ће неко постати нови Пикасо ако му похвалимо линије које лутају. Лутање треба поштовати и кад га не разумемо, јер и модерну уметност слабо схватамо. Можда ће неко постати Кодер, Настасијевић или Миљковић ако му дозволимо да се игра речима, да их бира по своме нахођењу онако како речи касније бирају нас. Јер сви живимо тек у будућности. Будућност садржи и оно чега се бојимо и оно чему се надамо. Прошлост нас стиже тек касније, а права садашњост је толико

тренутна и кратка да готово не постоји. О томе су виспрено писали и Ернст Блох и српски писац Борислав Пекић.

Васпитач *поштује тимски рад*. Друштво око нас постоји и кад смо, наизглед, сасвим сами. Символично присуство екипе са којом сарађујемо јесте више од једноставног збира појединачних снага. Без друштва и породице ишчезавамо, копнимо и лелујамо од прилике до прилике. Само група извуче из човека оно што је посебно и најбоље. Данас, истина, не живимо у друштву које је у успону. Уосталом, већина грађанских друштава су у пропадању. На том терену тешко се може видети излазак из кризе, а они који владају то, изгледа, уопште и не желе. Агонија васпитања се, отуда, често приказује као онтолошка неминовност. Стога се понекад међу васпитачима нађу и они који нису знали где би другде. Пошли бисмо у свим правцима, само се по себи разуме.

Најзад, васпитач *увек поштује себе* по мери властитих вредности. Поштовање и јесте мера својеврсних надања. Васпитач посредује између онога што зна и што би васпитаник могао знати о правом надирућем *знајућем надању* јер незнање је најнепожељнија категорија у васпитању. Васпитачеве жеље налазе свој смисао у жељама васпитаника. Његове способности се остварују у способностима оних које васпитава. Васпитач држи кључеве будућности пожељног *зналачког незадовољства* својих неискуснијих сарадника. Његова је срећа и несрећа да буде признат тек онда када незадовољни васпитаници постану још незадовољнији васпитачи. Иначе смисао васпитања без вечите глади за новим, у друдим евокативним контекстима, ишчезава са сваким неодобравањем другачијег.

Васпитач васпитава искреношћу, одлепљује се од пандемичног Ега, бежи од стрмоглављивања у понор себесловља. Васпитач није институција, али је неодвојиви део институције. Он стално учи, а живи као да није сасвим обавештен. Отуда је васпитање стални процес увођења незадовољника у наду. Такво васпитање је неистражено као Антарктик.

ВАСПИТАЧКИ СТИЛОВИ НАДЕ

Васпитач *увек говори јасно*. Ако говори нејасно, биће да се ни он није сасвим разабрао у свету. Нејасни говор васпитача јесте пукотина система надања. Несувислост надања рађа несувислу наду. Маска научности без смисла и наде, отуда, производи кловернај духа. Васпитач нема других маски до маске надајуће повратне искренности у

преношењу онога што се и зна и не зна. Он никако није позер иако непрестано позира. Није традиционалиста иако се обраћа традицији. Није авантуриста иако је посвећеник истраживања. Јесте стваралац властите духовне егистенције. Стално га, отуда, одмеравају очи оних који би хтели да га прождеру, што од глади, што од канибалске разузданости.

Васпитање може бити простор блиставог дворца, али и затвор у коме су заробљени сви у васпитном процесу. Васпитаник 21. века, стога, није ту само да одговара на питања него и да их поставља. Добро постављено питање је, понекад, знамо, важније од одговора ако стреми нечему непромишљеном и недовољно схваћеном. А промишљати непромишљено и схватати несваћено јесу, осим осталог, својства сваког аутентичног васпитања.

Васпитач увек говори *занимљиво и духовито* из дубина своје трајне дечје радозналости. Та радозналост треба да заћути када затреба, да дозволи одвајање туђе речи. Сваки распричани васпитач јесте вастита карикатура ако не дозволи да се чује глас радозналца или незадовољника који пита или негодује. Нема васпитања ако се на његовом путу не налази, такође, нада у речи обременених предстојећим самосвојним делом.

Васпитач 21. века јесте духовита особа спремна на метафоре којима се заборавља на пролазност сваке сликовитости. Васпитач, зато, са васпитаницима упражњава управо оне видове наде који су неупражњиви. Јер нада у васпитање није само афекат и својство младостивећ и неопходна педагошка категорија. Ту се књижевност, нарочито поезија, и поезија као метафора, намећу попут система нове сталне бескрајне оригиналности у надању.

Миодраг Станисављевић у песми *Зеца са двоорном маном* успева да ојача све обесхрабрене мале муцавце. Ко од нас није спадао у њих?

Јован Јовановић Змај је за сва времена узвикнуо, васпитачки врло савремено, *ала је леп овај свет*. Васпитач не може да буде нико од оних који не верује у нова свитања, кога свако јутро поново изненади, па би, затечен, још мало одспавао. Радознала жестина, процват духа изнутра, многоперспективност позитивне слутње потребне су савременом васпитачу.

Душан Радовић је својим *Лавом* успео да исмеје све оне страхове који остављају простора да нас стигну и кад одрастемо. Форма његове песничке двосмислености, духовите таутологије, игриве амфиболије, оставља слободу да тумачење увек буде другачије, савремено, духовито.

Милован Данојлић је *трамвајима који спавају* уклонио страх од застрашујућих звукова цивилизације. Нади је потребно ново васпитање да би се уопште појмила и добила нови смисао, а васпитању нада да би се уопште пристало на стицање других знања.

Љубивоје Ршумовић је својим *аждајама које тепају своје чеду* обеснажио све страхове који би нас стизали кад мало поклекнемо. Насмејати се свакој *али и врани* још док си млад, најлепша је уметност на свету.

Мошо Одаловић духовитим сећањем на детињство има улогу најсавременијег историчара ране младости. Преточити све то у песму, драму и игру, прожети хиљадама младих виђења јесте корисније од сваког електронског помагала које занемарује наличје традиционалне таписерије.

Васпитач говори *кратко*. Кратко је увек више, потпуније и боље. Модерније. Више слуша него што прича. Није велик онај васпитач који уме да прича већ онај који уме много да слуша и размишљаа. Он има стотину маски које у секунди показује не занемарујући никако лице искренности пред младим ствараоцима и чудотворцима. Васпитач самосвојне, освојене, духовне традиције тако стиче свој смисаони и духовно-историјски идентитет коме се верује. Постаје препознатљив, ствара препознатљиве људе.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Васпитати на хиљаде начина, у свим правцима, али Васпитати. Данас се можебити васпитан на многе оригиналне начине. Ако нисмо задовољни својим васпитањем, поправимо га кад васпитавамо. Али ништа не намећимо. Све је у процесу. Учи се за развој, рекао би Лав Виготски. Васпитање је непрекидно. Сутра ћемо се стидети својих поступака ако нас изненади, рецимо, будући писац коме смо прогнозирали двојку из књижевности. Васпитачи добијају вишеструко кад од својих васпитаника створе своје *смисаоно делујуће* пријатеље. Бити велики за друге, то је прави посао савременог ауторитативног васпитања. Ако друге учинимо бољећивим, можда ће они постати много већи, али ћемо ми бити много мањи у својој ауторитарности. Са наше физичке висине не види се увек добро колико има неизрасле висине у тек растућем човеку.

Бити далеко од тржишта и славе, то је судбина савремених васпитача. Али то су доживљавали сви истраживачи нових вредности. Скромност вредна и дивљења и љубави. Када тога не би било, уопште

не би било могуће разумети цивилизацијски највиши етички смисао страдања за друге.

Једноставност, добронамерност, правдољубивост. Шта има савременије од тога. Живети непрестано у таквом стилу смисаоно активног делатног надања, са осећањем за друге. Непрестано одзвањати својим разумевањем, самопримером, у ритму мноштва младих очију. Непрестано стилски се дограђивати и вежбати да се властито постојање покрене из учмалости, а да се држи чврсто на путу стално реметећег кода стварности и варијабилног модела политика које нам се дешавају.

Васпитач је велики и у малим стварима. Његова раздвајања од васпитаника јесу дубока, али нису коначна. Из простора ватреног сећања васпитач не признаје величине које се не могу обеснажити. Не познаје мале који немају шансе да се издигну. Они су краљеви ватрене дистанце и дистанциране ватрености. Препознају таленат и држе га у неизвесности и одстојању које подразумева рад и скромност у раду. Иначе нам је смисао недоступан.

Васпитач за 21. век види читав свет, целу историју, све тековине као своју породицу. И у томе нема ничега личног. Он само испољава оштрије социјализовану недовршеност васпитачког посла. Васпитавање би за преосетљиве могла бити уметност богатога живљења и лепог трајања и после смрти. У васпитачким рукама богатство живљења и лепота трајања постају права мајсторија. То је систем технике и осећања за људе, стилизација живота за друге.

Снажно обликовано споља, најпре политиком, наше васпитање, суштински, плаћа понекад цех друштвене истурености и аристократског духа у пропадању. Савремени васпитач треба да је што ближи стварном животу, у благој заблуди да се све може предвидети и учинити као да никада није било. Као посвећени алхемичари будућности.

Инструменти савременог васпитања губе често своју снагу у судару са прагматичном стварношћу која их прихвата, уцењује, мења, одбацује. Погрешно се разуме и вреднује васпитачко умеће. Садашње друштво у Србији углавном не заслужује своје васпитаче. Васпитачи неправедност прихватају са миром онога који живи у другом, неповратно бољем свету.

ЛИТЕРАТУРА

- Влос, Е. (1981). *Princip nade*. Zagreb: „Naprijed“,
- Ђорђевић, М. (1998). *Најлепше српске беседе*, друго допуњено издање. Београд: „Просвета“
- Мандић, Т. (1995). *Комуникологија, психологија комуникације*, Београд: „Јован“.
- Огњеновић, В., & Нешић, Б. (2008). *Поздравинеког*. Земун: Мостарт.
- Platon. (1976). *Odbrana Sokratova i smrt*. Beograd: BIGZ.

EDUCATION FOR THE 21ST CENTURY – HEADING OFF IN VARIOUS DIRECTIONS

*Dobrivoje Stanojevic*³

Summary: This paper claims that education in Serbia, shaped under strong outside influence of politics, as often as not, pays the price of social prominence and aristocratic spirit in decline. The investigation then goes on to investigate the assumptions underlying modern upbringing, also dealing with pedagogic skills and traits of contemporary educational style. It ends with the conclusion that a contemporary educator should be as close as possible to real life. He should be a committed alchemist of the future.

Key terms: education, skills, language, style, identity

Датум пријаве рада: 14.10.2013.

Датум прихватања рада: 29.11.2013.

³University of Belgrade – Faculty of Political Sciences